

УДК 811.161.2:001.4
ББК 81.2 (Ук)

МОВОЗНАВЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ПРАЦІ Є. ТИМЧЕНКА “НОМІНАТИВ І ДАТИВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ”

О. Д. Ципердюк

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
Інститут філології, кафедра української мови;
м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57; тел. +380(342) 59-60-08;
e-mail: zdjuk@ukr.net*

У статті розглянуто лінгвістичну термінологію в праці Євгена Тимченка “Номінатив і датив в українській мові”, опубліковану 1925 р. Особливу увагу звернено на граматичні терміни, які не збігаються з усталеними в сучасному українському мовознавстві і мають українське походження.

***Ключові слова:** термін, мовознавча термінологія, Євген Тимченко, українська мова.*

Мовознавча термінологія, зокрема її становлення в лінгвістичних дослідженнях початку ХХ століття, привертає увагу сучасних науковців (див., напр.: [3; 4; 11; 12; 14; 15]). “Порівнюючи тенденції творення термінів початку ХХ – початку ХХІ ст., можна зауважити, що кожне нове українське відродження супроводжується особливою увагою до національного термінотворення” [14, с. 53]. У зв’язку з цим аналіз мовознавчих термінів у найрізноманітніших наукових студіях початку минулого століття: граматиках, навчальних посібниках, словниках, монографіях, окремих статтях, які демонструють шляхи становлення та пошуки в галузі рідномовного термінотворення, – є одним із актуальних завдань сучасного українського мовознавства. До відомих науковців-граматистів початку ХХ ст., які намагалися творити питома українські терміни, належали Є. Тимченко, А. Кримський, О. Курило, М. Грунський, О. Синявський, В. Сімович та ін.

Мета нашої статті – проаналізувати лінгвістичні терміни в праці Є. Тимченка “Номінатив і датив в українській мові”, звернувши основну увагу насамперед на ту термінолексику, яка не вживається в сучасному українському мовознавстві і створена на рідномовній основі. Хоча ім’я Є. Тимченка та його наукова розвідка “Українська граMATика” (1907 р.) принагідно вже згадувалися в мовознавчих студіях І. Ярошевич, яка висвітлює історію становлення української морфологічної термінології [14, с. 48, 50; 15, с. 9], праця “Номінатив і датив в українській мові”, як і вся представлена в ній мовознавча термінологія, не була об’єктом окремого наукового вивчення, що й становить новизну нашого дослідження.

Є. Тимченко був, як зазначено в енциклопедії “Українська мова”, різнобічним мовознавцем, “значні його заслуги як лексикографа”, “займався питаннями граматики та історії української мови”, “досліджував синтаксис

відмінків української мови”, “важливою частиною наукового доробку <...> є його праці з діалектології” [10, с. 709-710].

Синтаксичним особливостям відмінків в українській мові Є. Тимченко присвятив цілу низку ґрунтовних праць, виконаних “на матеріалі писемних пам’яток та мови фольклору, частково – художньої літератури” [10, с. 710], як-от: “Функции генетива в южнорусской языковой области” (1913 р., магістерська дисертація) [9], “Номінатив і датив в українській мові” (1925 р.) [8], “Льокатив в українській мові (з української складні)” (1925 р.) [7], “Вокатив і інструменталь в українській мові” (1926 р.) [6], “Акузатив в українській мові (з української складні)” (1928 р.) [5]. Їх актуальність для сучасної української мовознавчої науки підкреслює І. Вихованець: “В українському мовознавстві першої третини двадцятого сторіччя з’явилися визначні і багаті на фактичний матеріал монографії Є. Тимченка <...>, присвячені синтаксисові кожного з українських відмінків. Ці студії не втратили свого значення й до сьогодні” [1, с. 55].

Хоча “формування і становлення сучасної мовознавчої термінології припадає на ХІХ ст.” [2, с. 49], і на початку ХХ ст. “мова лінгвістики при відсутності будь-яких кардинальних центрів вироблялася повільно”, “не було ніякої домовленості про принципи побудови граматичних термінів, що породжувало стихійність і безплановість у розбудові номінацій мовознавчих понять” [2, с. 57]. “Та все ж завдяки різним граматикам української мови, статтям, присвяченим лінгвістичним проблемам, що публікувалися в українській періодичній пресі, у виданнях Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові та Українського наукового товариства у Києві, підготовлялася та фактична основа, яка створювала умови для формування української лінгвістичної термінології” [2, с. 57]. На нашу думку, монографії Є. Тимченка також були одними з тих праць, що стали підґрунтям для розвитку сучасної української мовознавчої, зокрема граматичної, термінології.

Лінгвістичні терміни, виявлені нами в аналізованій праці Є. Тимченка, відображають, закономірно, той щабель, на якому перебували українське мовознавство та українська літературна мова початку ХХ ст. “Створюючи елементарні з сучасного погляду терміни на живомовній українській основі, граматики ставили перед собою кодифікаційні завдання щодо вживаної в їхніх працях термінології, розробляючи й вдосконалюючи її, водночас сприяючи унормуванню української мови взагалі” [14, с. 48]. Оскільки на початку ХХ ст. процес унормування української літературної мови, зокрема її наукового стилю, ще не був завершений, наукове мовлення Є. Тимченка відображає застарілі з погляду сучасних норм мовні форми, використання розмовної лексики. Напр.: *Опріч того номінатив, як третя особа, подибується при вольовім способі...* [8, с. 2]; *В українськiм, як і в инших і-е. язиках...* [8, с. 3]; *... це з’явище загально індо-европейське...* [8, с. 30]; *Помішання номінативу з локативом ми подибуємо переважно в піснях* [8, с. 30]; *...притім в однім язикy бере гору в певних випадках дативне сполучення, в другім генітивне...* [8, с. 47]; *...і потім того він поширився на инші неперехідні дієслова..* [8, с. 50]; *діалектично* [8, с. 50]; *На те, щоб датив*

міг чергуватися з генітивом потрібно **дві умови** [8, с. 50]; ...**поняття просторони в дативі**... [8, с. 61]. Деякі з цих форм є питомо українськими і мають перспективу стати нормативними і в сучасній українській мові. Хоча мова аналізованої праця не зовсім відповідає нормам сучасної української літературної мови і це становить певні труднощі для сучасного читача-мовознавця, загалом її можна повністю зрозуміти, якщо мати бажання та відповідну наукову фахову підготовку.

Ця монографія Є. Тимченка першої третини ХХ ст., у якій ґрунтовно на великому ілюстративному (історичному та сучасному для автора) матеріалі проаналізовано синтаксичні особливості називного та давального відмінків в українській мові, виявляє глибоку наукову ерудицію автора, знання як сучасного стану та історії рідної мови, так і багатьох іноземних мов. Явища української мови порівнюються з подібними в інших мовах: латинській, грецькій, сучасній німецькій і давньоверхньонімецькій, російській, польській, чеській, білоруській, болгарській, сербській, італійській, французькій та ін. Дослідження містить покликання на термінологію та праці більш або менш відомих зараз вітчизняних і закордонних мовознавців, зокрема О. Шахматова [8, с. 12], О. Потебні [8, с. 12, 15, 24, 25], Б. Дельбрюка [8, с. 16, 34], Г. Пауля [8, с. 16], А. Красновольського [8, с. 18], В. Гаверса [8, с. 48, 49, 51] та ін. Напр.: ...*а речення стає нерозчленованим, або односуставним, по термінології А. Шахматова. Процес переходу номінативу імені від дієслівної особи до дієслівної прикмети ще вказав А. Потебня (Из зап. по рус. гр. III, 462)*... [8, с. 12]. Інколи Є. Тимченко навіть подає терміни, наведені в іншомовних працях, без перекладу, зазначаючи лінгвістів, які їх використовують: *Вказуючи на невдатні, на його думку, назви цього з'явища у своїх попередників, напр. dativus possessivus (Günther), dativus dynamicus або energicus (Holtze; у нього-ж dativus personae <...>) і напевні може відповідніше dativus ethicus, що переклав H. Schwartz, коли-б його не вживалося на спеціальний випадок плеонастичного дативу, – Гаверс зве його dativus sympatheticus*... [8, с. 48].

У науковій розвідці “Номінатив і датив в українській мові” більшість виявлених лінгвістичних термінів є граматичними, передусім морфологічними та синтаксичними, що пов'язано з її змістовими особливостями. На їх аналізі ми й зосередимося в статті. Але принагідно трапляються й терміни, пов'язані зі словотвором та іншими галузями мовознавства, як-от: *корінь* [8, с. 3, 57, 58] (тут і далі подаємо всі сторінки, на яких ужито той чи той термін, що дасть змогу простежити його частотність), *пень* [8, с. 16] (у сучасному українському мовознавстві замість цього питомого терміна прижився інший, теж створений на рідномовному ґрунті, – *основа*), *особова кінцівка* [8, с. 6] (тепер використовуємо інший питомий термін *особове закінчення*), *приросток* [8, с. 41] (на його місці функціонує латинізм *префікс*), *семасіологічний* [8, с. 17], *етимологічно* [8, с. 31], *препозитивно* [8, с. 27], *постпозитивно* [8, с. 28, 29], *східні говірки*, *західні говірки* [8, с. 34], *придніпрянські*, *лівобічні говірки* [8, с. 41], *угорські говірки* [8, с. 50], *фонетичний варіант* [8, с. 60].

Якщо порівняємо вжиті Є. Тимченком лінгвістичні терміни з їхніми сучасними відповідниками, то зауважимо, що багато термінолексем

функціонує і в сучасній українській лінгвістиці, зрідка відрізняючись хіба що правописом, формами словозміни. Це є свідченням, на нашу думку, зрілості й науковості українських мовознавчих студій початку ХХ ст. загалом і праці Є. Тимченка зокрема. Це морфологічні терміни на позначення частин мови, тих чи тих іменних та дієслівних граматичних категорій, значень і форм, синтаксичні терміни для номінації типів речень, членів речення тощо, напр.: *прикметник* [8, с. 3, 5, 11, 16, 17, 19, 20, 32, 46, 56, 57, 58, 59, 61], *присудковий прикметник* [8, с. 45-46], *присвійний прикметник* [8, с. 47], *займенниковий прикметник* [8, с. 51], *предикативний прикметник* [8, с. 56], *числівник* [8, с. 3, 8, 23], *займенник* [8, с. 3, 6, 7, 18, 28, 47, 49, 51, 53], *питайний займенник* [8, с. 1], *прикметниковий займенник* [8, с. 5], *особовий займенник* [8, с. 6, 27, 47, 49, 53], *вказівний займенник* [8, с. 27], *присвійний займенник* [8, с. 10, 47], *зворотний займенник* [8, с. 49, 53], *займенникова форма* [8, с. 49], *дієслово* [8, с. 1, 3, 4, 6, 7, 10, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 32, 33, 34, 36, 38, 41, 44, 46, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 58], *особове дієслово* [8, с. 15, 55, 56], *дієслова руху* [8, с. 56], *дієслова переміщення* [8, с. 31], *дієслово неособове* [8, с. 43], *дієслово неособове зворотне* [8, с. 43], *дієслово перехідне* [8, с. 1, 23, 24, 32, 45, 46, 50, 51, 55], *дієслово неперехідне* [8, с. 2, 23, 32, 38, 43, 45, 46, 47, 50, 51, 53, 55], *повнозначне дієслово* [8, с. 3, 5], *неповнозначне дієслово* [8, с. 3, 8], *помічне дієслово* [8, с. 3, 16, 18], *дієприкметник* [8, с. 29], *дієприслівник* [8, с. 29], *прислівник* [8, с. 9, 11, 12, 16, 20, 22, 25, 45, 61], *категорія прислівника* [8, с. 12, 24, 31], *прийменник* [8, с. 18, 25, 35, 37, 39, 40, 41, 45, 46, 51, 53, 57, 58, 59, 60, 61, 62], *прийменниковий зворот* [8, с. 8], *прийменниковий зв'язок* [8, с. 25], *рід* [8, с. 23], *жіночий рід* [8, с. 23], *однина* [8, с. 2, 3, 23], *множина* [8, с. 2, 18, 23, 30, 35, 61], *перша особа* [8, с. 49], *третья особа, 2-га особа* [8, с. 2, 6, 49], *дієслівна особа* [8, с. 1, 6, 7, 8, 9, 47, 48], *дієслівна форма* [8, с. 3], *зворотна форма* [8, с. 43], *конструкція особова* [8, с. 43], *неособова форма* [8, с. 43], *особова форма дієслова, неособова форма дієслова* [8, с. 4], *дійсний спосіб* [8, с. 2], *теперішній час* [8, с. 1, 3, 6, 16, 17, 19], *минулий час* [8, с. 2, 6, 19, 23], *інфінітив* [8, с. 3, 4, 9, 12, 14, 15, 16, 19, 33, 44, 55, 56]; *речення* [8, с. 6, 8, 16, 18, 25, 53, 60], *питайне речення* [8, с. 16, 27], *іменне речення* [8, с. 8, 17, 28], *дієслівно-іменне речення* [8, с. 8], *дієслівне речення* [8, с. 16], *безсуб'єктне речення* [8, с. 12], *нерозчленоване речення* [8, с. 12], *безпідметове речення* [8, с. 23], *паратактичні звороти* [8, с. 52], *підмет* [8, с. 1, 12, 15, 16, 18, 23, 27, 28, 53], *підметовий вираз* [8, с. 56], *присудок* [8, с. 12, 15, 50, 51, 60], *прислівникове означення* [8, с. 23], *кількісні означення* [8, с. 23], *обставина* [8, с. 1], *категорія предикату* [8, с. 12], *об'єкт* [8, с. 50], *атрибут* [8, с. 1]. Більшість термінів, як показують наведені приклади, створені на базі української мови, але є й запозичення з грецької та латинської мов.

Водночас не всі терміни остаточно усталені. Характерним для аналізованої наукової розвідки, як і досліджень кінця ХІХ – початку ХХ ст., є “наявність значної варіантності терміноодиниць” [14, с. 49]. Так, автор (як, до речі, й О. Курило [11]), набагато частіше вживаючи старослов'янізм *язик*, поряд із ним використовує питомий термін *мова*, який подано і в терміносполуці *українська мова*. Напр.: *В стар. язичу замість прикметника*

подибуємо... [8, с. 20], *i-e. язык* [8, с. 2, 3, 6, 15, 16, 47, 49], *слов'янські язики* [8, с. 12, 47], *семіцькі язики* [8, с. 16], *угро-фінські язики* [8, с. 5, 16]...*вже в найдавніших пам'ятках нашої мови* [8, с. 17], *Це вагання ми спостерігаємо і в сучасній мові...* [8, с. 17], *...і в цьому процесі українська мова іде в однім напрямку, що й інші слов'янські язики* [8, с. 17], *Коли номінатив акцентується в мові, то його виділяється...* [8, с. 27]. На думку дослідників, “подаючи кілька варіантів термінологічних найменувань для позначення того самого поняття, граматисти ніби зумисне давали можливість користувачам вибрати найбільш вдалі” [14, с. 49], ніби заохочували, як писав у подібному випадку з приводу української військової термінології Я. Яремко, “до пошуку більш оптимального українського еквівалента” [13, с. 476]. Пор. також: *...дієслівні поняття: час і спосіб (триб)...* [8, с. 16], *...імена чинної особи (nomina agentis)* [8, с. 56], *...так само номінатив завсіді у сполученні з причасниками (дієприкметниками)...* [8, с. 18].

Загалом в аналізованій монографії Є. Тимченка впадає у вічі, що досить багато мовознавчих термінів відрізняється від сучасних. Так, замість сучасного терміна *іменник* функціонує термін *речівник*, що входить і до аналітичних морфологічних термінів: *речівник* [8, с. 3, 5, 12, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 32, 51, 56, 61], *присудковий речівник* [8, с. 8, 45, 46], *прикметовий речівник* [8, с. 17], *числовий, кількісний речівник* [8, с. 23], *дієслівний речівник* [8, с. 56], *дієслівно-абстрактний речівник* [8, с. 56]. Прикметно, що автор, хоча й уживає широко термін *речівник*, зчаста послуговується для називання тих чи тих груп іменників також синонімічними терміносполуками *ім'я якості* (мається на увазі відприкметниковий іменник) [8, с. 5, 11, 17], *імення (ім'я) конкретне* [8, с. 3, 8], *імення абстрактне* [8, с. 3, 4, 8, 9, 55], *імена (ймення) дієслівні* (тобто віддієслівні іменники) [8, с. 4, 9, 10, 12, 17, 33], *імена чинності* [8, с. 9, 44], які не характерні для сучасного терміновживання. Але переважно термін *ім'я* [8, с. 11, 12, 49, 51, 57], рідше – заст. *імення (ймення)* [8, с. 1, 8, 15, 17, 18, 45, 47, 49], використано на позначення іменних частин мови, напр.: *Присудкове ймення – прикметник* [8, с. 17].

На позначення такої форми дієслова, як дієприкметник, автор уживає, окрім сучасного терміна, ще й термін *причасник*: *...найдавнішого часу присудок міг складатися і з самого доданого до підмету речівника (з інфінітивом), прикметника (теж причасника) або прислівника...* [8, с. 16], *... у сполученні з причасниками (дієприкметниками)...* [8, с. 18].

Серед термінів на позначення незмінних частин мови не збігаються із сучасними *злучник* (сполучник) [8, с. 9, 26], *часточка* (частка) [8, с. 18], *межислівце* (вигук) [8, с. 32, 60], *оклик* (вигук) [8, с. 5], *спійка* (зв'язка) [8, с. 15, 16]. Як бачимо, і в 30-х роках ХХ ст. ще не усталилася остаточно термінологія для найменування службових частин мови (за винятком прийменника) та вигуку. Із наведених термінів номінації *часточка*, *межислівце* виділяються тим, що містять у своїй структурі суфікси зі значенням зменшеності. Можливо, тому вони й не прижилися в сучасному мовознавстві (одна з основних вимог до терміна – це відсутність конотацій).

Категоріальне значення прикметника мовознавець передає терміном *прикмета* [8, с. 1, 15, 18], спорідненим за коренем із назвою відповідної частини мови. Коли йдеться про дію, яку виражає дієслово, то в Є. Тимченка знаходимо відмінний від сучасного термін *чинність* [8, с. 2, 17, 32, 46, 49, 61], а також споріднений із ним термін *чинник* (діяч). Пор. у контексті: *При деяких дієсловах неперехідних номінатив указує терен, що на нім відбувається чинність (дійство); причому чинник (дійця), коли він усвідомлюється, кладеться в інструменталі* [8, с. 2]. Те, що терміни лише апробовуються, підтверджують пояснення автора за допомогою термінів-варіантів у дужках.

Є. Тимченко питомий термін *відмінок* [8, с. 17, 30] використовує для номінації іменної категорії, але, як бачимо із назви самої праці, для називання граматичних значень відмінків надає перевагу латинським термінам, які легко надаються для утворення на їх базі похідних прикметників: *номінатив* [8, с. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 28, 30, 54], *генітив* [8, с. 10, 23, 24, 26, 32, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 49, 50, 51, 53, 57, 58, 59], *датив* [8, с. 10, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62], *акузатив* [8, с. 1, 18, 23, 24, 26, 30, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 44, 45, 51, 52, 53], *інструменталь* [8, с. 2, 17, 18, 19, 20, 21, 40, 41, 56, 58], *льокатив* [8, с. 18, 31, 32, 41, 61], *вокатив* [8, с. 30], *номінативна форма* [8, с. 19], *генітивне сполучення* [8, с. 47, 49], *генітивна форма* [8, с. 49], *генітивний зворот* [8, с. 51], *дативна форма* [8, с. 49], *дативне сполучення* [8, с. 47, 48, 49], *дативна конструкція* [8, с. 34].

На позначення певних різновидів того чи того відмінка вжито терміносполуки з двох і більше компонентів, які групуються навколо ядерного запозиченого терміна-латинізму, напр.: *номінатив адвербіяльний* [8, с. 22], *прийменний номінатив* [8, с. 27], *номінатив прикметниковий* [8, с. 29], *номінатив покликовий* [8, с. 29, 30], *генітив партитивний* [8, с. 1, 32], *генітив посесивний* [8, с. 47, 53], *прийменниковий генітив* [8, с. 53], *безприйменниковий генітив* [8, с. 47-48], *особовий датив* [8, с. 48], *датив предикативний* [8, с. 51], *прийменниковий акузатив* [8, с. 33], *присудковий льокатив* [8, с. 12]. Навіть якщо непідготовлений читач не знає таких термінів, сутність позначуваних ними понять розкриває контекст, зокрема й ілюстративний матеріал, або пояснює сам автор, напр.: *...датив еліптичний при речівникові, себ-то з опустом дієслова...* [8, с. 57].

Попри послідовне використання латинізмів для назв відмінків, Є. Тимченко демонструє спробу творення і вживання рідномовних двослівних терміносполук: *родовий відмінок* [8, с. 8, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 60], *датний відмінок* [8, с. 8, 47, 48, 50, 60], *зовний відмінок* [8, с. 1]. Перекладаючи з німецької мови працю Гаверса, мовознавець використовує термін *датник* [8, с. 48].

Серед термінів на позначення різних граматичних значень категорії числа відмінними від сучасних є *ніякий рід* (середній рід) [8, с. 7, 12, 23], а замість сучасного терміна *число* вжито термін *лічба* [8, с. 23]: *...дієслово втрачає свою згоду з колишнім підметом в роді й лічбі і кладеться в однині ніякого роду (в минулім часі)* [8, с. 23].

Дієслівні грами наказового та умовного способу Є. Тимченко називає відповідно термінами *вольовий спосіб, гаданий спосіб*, напр.: *Особовий займенник 2-ої особи незрідка подибується в номінативі також при формах вольового способу, найбільше в сполученні з зовниками, напр.: Ой ти, коте сірий, не ходи до сіней* [8, с. 6], *Коли дієслово “бути” кладеться в гаданім способі (тепер часточки б, би), напр.: Як-би, мати, я сокіл, я-б до тебе прилетів* [8, с. 18].

Із сучасними терміносполуками на позначення дієслівних грамам часу не збігається лише термін *прийдучий час* [8, с. 6, 19]. Привертають увагу також не вживані тепер терміносполуки *доконане дієслово* (дієслова доконаного виду) [8, с. 2], *зерове дієслово* (пропущене дієслово) [8, с. 16, 17], *рефлексійні дієслова* (модальні дієслова) [8, с. 40].

Серед синтаксичних термінів упадає у вічі утворений на рідномовній основі термін *складня* (*Під цю рубрику підводжу те з’явище і. е. складні, коли при йменні можливий так датний як і родовий відмінок* [8, с. 47]), який послідовно вживає на початку ХХ ст. не лише Є. Тимченко, але й інші мовознавці, а також пізніше учені діаспори, наприклад Ю. Шевельов. Вважаємо, що в сучасному українському мовознавстві бракує цього терміна, який склав би гідну конкуренцію поширеній іншомовній термінолексемі *синтаксис*.

Не збігаються із сучасними й такі синтаксичні терміни: *покликове речення* (окличне речення) [8, с. 1, 29], *релятивні речення* (відносні речення) [8, с. 16], *побічне речення* (підрядне речення) [8, с. 9], *зовник* (звертання) [8, с. 6]. Щодо термінів на позначення членів речення, то своєрідними порівняно із сучасними є *предмет* (*об’єкт*) (додаток) [8, с. 1], *прикметування* (*атрибут*) (означення) [8, с. 15], *непогоджене прикметування* (неузгоджене означення) [8, с. 29], *непогоджене приложення* (неузгоджена прикладка) [8, с. 28, 29]. Те, що ці терміни лише апробовувалися, на нашу думку, підтверджують подані автором у дужках їх відомі іншомовні відповідники.

Таким чином, аналіз мовознавчих термінів у праці Є. Тимченка “Номінатив і датив в українській мові” дозволяє нам зробити такі узагальнення та висновки.

Термінологія аналізованої праці демонструє рівень розвитку українського мовознавства початку ХХ ст., наукову ерудицію автора, його позицію та пошуки в галузі національного термінотворення. Розгляд термінолексем із погляду сучасного терміновживання дозволяє простежити динамічні процеси в українському мовознавстві, проливає світло на один із можливих шляхів формування української мовознавчої термінології за умови, якщо би праця Є. Тимченка (як і розвідки багатьох інших українських лінгвістів того часу) не була на тривалий час вилучена з наукового обігу.

Хоча більшість уживаних мовознавцем термінів функціонує і в сучасній українській лінгвістиці, відрізняючись хіба що правописом, достатньо велику групу становлять мовознавчі терміни, які не збігаються із сучасними. Більшість із них створені на українськомовній основі, у тому числі й шляхом термінологізації загальноживаних слів, мають прозору внутрішню форму.

Водночас спостерігається наявність термінів-дублетів: кількох питомих (*межислівце – оклик*) або питомого і запозиченого (*родовий відмінок – генітив, чинна особа – nomina agentis*). Паралельне вживання запозичених інтернаціональних термінів зумовлене прагненням не відривати української науки від загальноєвропейського контексту.

Не всі вживані Є. Тимченком терміни прижилися в сучасному мовознавстві, деякі з них замінено вдалішими. Але окремі терміни на зразок *складня, приросток*, які вживалися і в працях інших лінгвістів початку ХХ ст., цілком можна повернути в українське мовознавство як альтернативу запозиченням.

Перспективним вважаємо, з одного боку, розгляд термінів на матеріалі інших праць Є. Тимченка в контексті мовознавчих студій початку ХХ ст., що зможе продемонструвати стан розвитку української лінгвістичної термінології означеного періоду загалом. З іншого боку – аналізована монографія може зацікавити своїм змістом сучасних мовознавців, які прагнуть глибше вивчити значення називного та давального відмінків у різних синтаксичних контекстах.

Література

1. *Вихованець І. Р.* Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови / Іван Вихованець, Катерина Городенська; за ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во “Пульсари”, 2004. – 400 с.
2. *Панько Т. І.* Українське термінознавство : [підручник] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
3. *Пена Л.* Лінгвістичні терміни в “Нормах української літературної мови” Олекси Синявського / Любов Пена // Обрії. – 2007. – № 2. – С. 48–50.
4. *Пена Л.* Лінгвістичні терміни у “Граматиці української (руської) мови” С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера / Пена Любов // Наукові записки. Серія : Філологія. Збірник наукових праць / Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського; головн. ред. Н. Л. Іваницька. – Вінниця, 2009. – Вип. 11. – С. 40–44.
5. *Тимченко Є.* Акузатив в українській мові (з української складні) / Проф. Є. Тимченко. – К. : З друкарні УАН, 1928. – 101 с.
6. *Тимченко Є.* Вокатив і інструменталь в українській мові / Проф. Є. Тимченко. – К. : З друкарні УАН, 1926. – 118 с.
7. *Тимченко Є.* Льокатив в українській мові (з української складні) / Проф. Є. Тимченко. – К. : З друкарні УАН, 1925. – 71 с.
8. *Тимченко Є.* Номінатив і датив в українській мові / Проф. Є. Тимченко. – К. : З друкарні УАН, 1925. – 64 с.
9. *Тимченко Е.* Функции генетива в южнорусской языковой области / Е. Тимченко. – Варшава : Варш. учеб. окр., 1913. – 278 с.
10. Українська мова. Енциклопедія / редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови); Зяблюк М. П. та ін. – 3-є вид., зі змінами і доп. – К. : Укр. енцикл., 2007. – 856 с.
11. *Ципердюк О. Д.* Мовознавча термінологія в праці Олени Курило “Уваги до сучасної української літературної мови” / Оксана Ципердюк // Зб.

- праць учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. “Фахова мова як динамічний функційний різновид загальнонародної української мови” (м. Луганськ, 30-31 травня 2013 р.). – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2012. – С. 153-166.
12. *Чернобров Ю.* Граматичні праці О. Б. Курило в контексті творення питомої української синтаксичної термінології / Чернобров Юлія // Семантика мови і тексту : матеріали XI Міжнар. наук. конф., Івано-Франківськ, 26-28 вересня 2012 р. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 672–673.
 13. *Яремко Я.* Особливості українського термінотворення початку ХХ ст. (на матеріалі військової термінології) / Ярослав Яремко // Актуальні проблеми українського словотвору. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 469–483.
 14. *Ярошевич І. А.* Становлення й кодифікація української морфологічної термінології / Ірина Ярошевич // Українська мова. – 2010. – № 3. – С. 44–54.
 15. *Ярошевич І. А.* Українська морфологічна термінологія ХХ – початку ХХІ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / І. А. Ярошевич. – К., 2008. – 20 с.

LINGUISTIC TERMINOLOGY IN THE WORK BY YEVDHEN TYMCHENKO “NOMINATIVE AND DATIVE IN THE UKRAINIAN LANGUAGE”

O. D. Tsyperdiuk

*PreCarpathian National University by V. Stefanyk, 57 Shevchenko Street,
Ivano-Frankivs'k, 76000, Ukraine, ph. +380(342) 59-60-08*

The article investigates the linguistic terminology in the work by Yevhen Tymchenko “Nominative and Dative in the Ukrainian Language” published in 1925. Special attention is paid to the grammatical terms, which do not coincide with the ones established in the modern Ukrainian linguistics and are of Ukrainian origin.

***Key words:** term, linguistic terminology, Yevhen Tymchenko, the Ukrainian language.*

***Опубл.:** Слово : Прикарпатський вісник НТШ. – Івано-Франківськ, 2015. – № 2 (30). – С. 105-114.*

